

Oponentský posudek disertační práce:

Autorka: **Mgr. Veronika Plachá**

Název: **Zkušenost učitelů s tématem smrti ve škole**

K výběru zkoumané problematiky: Již z úvodu práce je zřejmé, že autorce její téma vyplynulo z jejího mnohaletého výzkumného a profesního směřování. Zaměřuje se na problematiku, která se ve světě i u nás - přes stále ještě silnou tendenci k její tabuizaci či marginalizaci - konečně pomalu začíná pojmenovávat, zkoumat a prakticky řešit. Za cenné na autorčině zaměření považuji především to, z jaké stránky ke svému zkoumání přistupuje, tj. že své téma zkoumá z hlediska zkušenosti učitelů. Takových výzkumů není mnoho, a autorka tak odvážně vstupuje (s vědomím, že právě takové zkoumání je potřebné) do prostoru, kde neexistuje, tak jako u jiných témat, možnost opřít se o větší počet stejně či podobně (tematicky a metodologicky) zaměřených výzkumných publikací. Akcent na zkušenost učitelů vnímá autorka v souvislosti s potřebností procesu detabuizace tématu smrti ve školním prostředí.

K celkové struktuře práce: Autorka zde zčásti používá formát běžný u tohoto druhu prací, kdy z uvedení do problematiky (obsahující základní koncepty) nechává vyplynout výzkumné otázky, a poté na tyto otázky odpovídá pomocí aplikace určitých metod a předkládá výzkumná zjištění, která následně diskutuje. Naštěstí však tento princip (koncepty, teorie, výzkumy v úvodní, teoretické části, pak empirie) neaplikuje důsledně, tj. její cit pro základní princip kvalitativního výzkumu, tj. princip emergence, jí vede k tomu, že určité koncepty, teorie či výzkumy přidává v průběhu tak, jak se postupně vynořují jednotlivé aspekty zkoumané problematiky (viz např. části „možnosti intervence v situaci týkající se smrti“ či „možnosti zařazení výchovy týkající se smrti do výuky“). Toto považuji za adekvátní a funkční.

Ke klíčovým konceptům tvořícím rámec práce: Uvedení základních konceptů, jako jsou thanatologie, a především pak výchova týkající se smrti a její různé podoby a souvislosti, považuji za vhodné. Jednak proto, že se jedná o v našem kontextu nepřilíživě známá a zavedená témata. A také proto, že přestože zkoumaná problematika je užší (zkušenost učitelů), porozumění této problematice vyžaduje tyto širší souvislosti tematického okruhu výchovy týkající se smrti.

K metodologii výzkumu: Výzkumné otázky, vyznačující tři hlavní tematické okruhy zkoumání, jsou položeny náležitým způsobem. Vzhledem k těmto otázkám je zcela namístě kvalitativní výzkum s využitím některých postupů IPA. To, co na této práci hodnotím nejvíce, je: vhodně, do jisté míry originálně, a zároveň disciplinovaně provedený způsob analýzy dat,

který vede k postupnému předkládání výzkumných zjištění. Autorčina analýza je v jistém smyslu pravým opakem častého nešvaru kvalitativních prací různého druhu, kdy autoři nejprve podrobně *deklarují* nějaký typ analýzy (opisující tak učebnice metodologie), načež pak ve vlastní *proceduře* analýzy dělají něco jiného, většinou povrchně-mechanickou tematickou analýzu. Veronika Plachá si počíná opačně, tj. je skromnější ve svých *deklaracích* týkajících se metodologického postupu, o to bohatší je však její analytická *procedura*. Z IPA si bere několik důležitých prvků, vedle reflexivity a sebe-reflexivity je to akcent na idiografický aspekt, kdy ke společným tématům v některých částech analýzy dochází přes kasuisticky pojaté „portréty“ zkušenosti jednotlivých učitelů. To se ukazuje jako velmi plodné. Co je dále velmi důležité: autorka zde důsledně dodržuje hlavní principy kvalitativního výzkumu, což je vedle již zmíněné emergence především princip transparence (který je hlavním kritériem validity předložených zjištění). Na rozdíl od prací, které se k tomuto principu deklarativně hlásí (načež pak zcela neprůhledně předloží svá zjištění jako „králíka vytaženého z klobouku“), autorka zde z velké části činí průhledným, tj. transparentním proces postupného vynořování svých zjištění, tj. dává nahlédnout do procedury analýzy dat. Toto činí (v nejbohatší míře v případě analýzy intervencí učitelů) několika důležitými prostředky, jako jsou tučně zvýrazněná slova v textu (více méně odpovídající rovině otevřeného kódování), dále přes specifikaci témat, která se ukazují nejprve pro každého učitele zvlášť (toto je z hlediska kvalitativní metodologie velmi originální krok, kdy nejde jen o výčet témat, ale o určitý „vzorec aktérství/působení“ jednotlivých učitelů ve vztahu k aktérství dalších postav a působení dalších vlivů). Teprve poté pak předkládá analytické kategorie vyššího řádu obecnosti, tj. vynořující se zjištění týkající se určitých společných témat. Vzniká tak text, který je velmi dlouhý, avšak tato délka je „daní“ za důslednou aplikaci principů emergence, důvěryhodnosti a transparence.

Ke způsobu presentace výzkumných zjištění: Tohoto se zčásti týká již výše řečené. Výzkumná zjištění jsou zde předložena určitým charakteristickým „stylem“, který je jednou z možností důsledné aplikace pravidel kvalitativního výzkumu. Málokterý výzkum má možnost se prezentovat na 200 stránkách, autorka tuto možnost má a bohatě jí využívá. Dochází k zobecňujícím zjištěním, ale dochází k nim velmi pomalu, tj. nechává je postupně vynořovat. Nespokojuje se zde s obecnými tvrzeními, s pouhými abstraktními formulacemi, vše důsledně *exemplifikuje*, tj. dokládá nějakou konkrétní ilustrací. Obrazně řečeno, obecnost, či určitá „logika zjištění“ zde „prosvítá“ skrze konkrétní ukázání zkoumaného jevu. Tomu odpovídají i vhodně zvolené nadpisy „vynořující se zjištění“. Zjištění zde vyvstávají před očima čtenáře, ale nikoliv ve strohých abstrakcích, nýbrž vynořují se z konkrétního ukázání, předvedení. To je ve shodě s tím, jak se někdy uvažuje o validitě kvalitativního výzkumu – jako o přesvědčivosti či věrohodnosti, která se podobá přesvědčivosti či věrohodnosti „dobrého příběhu“. Když např. čtenář čte „vynořující se zjištění“ týkající se intervencí učitelů (s 87 – 96) setkává se s bohatým popisem a uchopením zkoumaného jevu, nikoliv však

v podobě ostře odlišených abstraktních kategorií a na nich založené logické argumentace, nýbrž spíše v podobě jakéhosi přediva dramatického dění s dialogickými vztahy postav s jejich motivy, prožitky, jednáním ad. Takový způsob uchopení a presentace zjištění však má svojí „přesnost“ a Veronika Plachá je zde svým způsobem a stylem přesná. Logika této přesnosti však není logikou kategoriálně-deduktivní, spíše se jedná o logiku „eidetickou“ (Neubauer), která vyvstává v předivu či tanci podob a růzností. Tento způsob myšlení a psaní přibližuje práci také určité podobě fenomenologie, ve které jde o to, podstatné věci „nazřít“, uvidět (a tedy také předvést, ukázat), spíše nežli je pouze abstraktně-logicky vyargumentovat. Určitou nevýhodou takového stylu zkoumání a psaní je, že se (v kontextu, ve kterém více platí pozitivistická či scientistická kritéria) může zdát bezbranný vůči banální otázce „Tak co jste tedy vlastně zjistila?“. Doporučuji autorce, aby se do pasti takovéto otázky nedala chytit, a pokud na ní bude odpovídat, potom tak, aby se výše zmíněná ctnost této práce nestala nouzí, ale zůstala ctností, tj. předností.

K diskusi: Autorka ve svém stylu, který odmítá zcela opustit výše zmíněnou rovinu zakotvenou ve zkušenosti konkrétních osob, setrvává i v diskusi, což je originální a nepřilíš obvyklé, vzhledem k celkovému pojetí práce je to však funkční. To znamená, že i zde, kde konfrontuje svá zjištění s různými studii na stejná či podobná témata, odolává pokušení pohybovat se na rovině dekontextualizovaného, abstraktního zobecnění a znovu opakovaně, i když již jen v rozměru krátkých odkazů, se vztahuje ke zkušenosti jednotlivých učitelů. Diskuse je důkladně podrobná a je strukturována podle třech hlavních tematických okruhů (intervence, výuka, podmínky výchovy).

Otázka (podnět) k obhajobě: Problematika této práce patří k těm tématům, jejichž uchopení v sobě nutně a zákonitě nese, vedle roviny čistě „deskriptivní“, kde se více méně neutrálně, neangažovaně popisuje a vysvětluje, také rovinu, kterou je možno nazvat „preskriptivní“, kde se něčemu snažíme zúčastněně a angažovaně porozumět za účelem dosažení určité změny, např. tak, že zjištění vyúsťují v určitý „návod“ ve smyslu: co je lepší dělat, či čemu je lepší se vyhnout. Autorka toto v práci na různých místech částečně reflektuje. Otázka: Mohla by autorka krátce zreflektovat, jak chápe a cítí svoji pozici na škále mezi těmito dvěma možnými póly zkoumání, tj. mezi relativně neutrálním popisem a „návodem“?

Celkové hodnocení: Mgr. Veronika Plachá ve své práci prokázala schopnost tvůrčím a disciplinovaným způsobem realizovat kvalitativním výzkum. **Předložený text v bohaté míře splňuje kritéria požadovaná pro tento druh publikací. Proto tuto práci doporučuji k obhajobě.**

V Praze 8. října 2018

Vladimír Chrz

